

Margareta Manu Magda

UN ALOCUTIV PRAGMATIZAT ÎN LIMBA ROMÂNĂ: „MAMĂ!”

1. PRELIMINARII

1.1. În limba română actuală, cu precădere în stilul presei scrise sau vorbite, a fost identificată, ca modalitate comunicativă dominantă, o schemă argumentativă¹ bazată pe un comportament persuasiv *explicit, emoțional, ofensiv*, argumentația fiind susținută de un set de suporturi lingvistice bazat pe folosirea diferitelor mijloace ale *intensificării*.

În plan retoric, insistența este redată frecvent, prin intermediul *repetiției* sau al unei *intonații specifice* (mai ales *exclamative*) în rostirea enunțurilor sau, pentru varianta scrisă, al unor formule echivalente.

1.2. Amplificarea acțiunii *funcției conative, fatice și ludice*, în comunicarea actuală, are următoarele consecințe:

– dezvoltarea unei tendințe spre *polifuncționalitatea expresiei*²;
– *pragmatizarea*³, prin utilizare repetată, cu anumite valori, în contexte identice, a unor indici de *alocutivitate* sau de *expresivitate*, care tind să devină *mărci comunicative* (de exemplu, *stereotipizarea unor formule de adresare proprii registrului oral al exprimării*⁴, *răsturnarea treptată a preferințelor în exprimarea lingvistică a gradării*⁵ etc.);

– dezvoltarea unei tendințe spre *clișeizare* (utilizarea, pe scară largă, în interacțiunea dintre diferite grupuri, a *resurselor ilocuționare standardizate*,

¹ Fără a-și propune acest lucru, în mod explicit, bibliografia românească de specialitate conține analize și aprecieri pertinente, referitoare la tipul argumentativ dominant din presa actuală (respectiv la ponderea coordonatelor a) explicit/implicit, b) ofensiv (imperativ)/defensiv, c) afectiv/rațional) (cf., în acest sens, Magda 2004, 2007; Chelaru Murăruș 2006; Șerbănescu 2002; Zafiu 2001; 2002) și la mărcile lingvistice ale acestuia.

² Cf. GALR 2008, II: 874–875.

³ Pentru tratarea problemei *pragmatizării*, cf. Dostie 2004: 21 ș.u.

⁴ Pentru descrierea diferitelor tipuri de alocutive, vezi, între altele, GALR 2008, II: 883–897 precum și Magda 2005.

⁵ Inventarul lingvistic românesc al gradării, orientat tradițional, *în special* (dar nu numai) către *mijloace gramaticale* în exprimarea categoriei comparației, este receptiv, recent, pentru îmbogățirea cu mijloace ale gradării lexicale, cu precădere *externe* (gradare purtată de componente din afara radicalului, în special prefixoide superlative și de intensitate, de tipul *super-*, *mega-*, *maxi-* etc.); cf. DSL: 237 precum și Manu Magda 2007.

conținuturi concentrate, simplificate și reduse la forme fixe de enunțare – efect al stereotipiei – ușor de preluat, memorat, retransmis și utilizat)⁶.

1.3. Lucrarea de față continuă rediscutarea poziției alocutivelor românești în contextul comunicării actuale⁷, examinând valorile pragmatice ale unui tip de *indice de alocutivitate* având rolul de a realiza operația de *intensificare afectivă* („Mamă!”).

1.4. În cercetare a fost utilizat materialul inclus în corpusuri de limbă vorbită (CORV, IVRLA, TD⁸) precum și *texte preluate de pe internet*.

2. FORMAȚIUNEA „MAMĂ!” ÎN LIMBA ROMÂNĂ

2.1. Sens prototipic și încadrare gramaticală

2.1.1. Dicționarele și gramaticile încadrează termenul în categoria *substantivului*, menționând *utilizarea alocutivă* a acestuia:

DEX online sv.

MĂMĂ ~e s.f. 1) (*folosit și ca termen de adresare*) Femeie în raport cu copiii pe care i-a născut. [...] 3) (*folosit ca adresare drăgăstoasă față de un copil*) Copilașule! [...]

Exemple pentru sensurile menționate:

– denotativ

CJ: sex feminin, născută în 1909 la Bistrița, facultatea de litere; mama lui VJ. (CORV: 48)

– alocutiv 1

VJ: Alo, mama?

CJ: Da, dragă. (CORV: 211)

– alocutiv 2 (în adresare inversă)

C: ((către F)) Mamă, n-ai voie. ((către D, înapoiindu-i carnetul de note pe care i-l dăduse lui F)) Mulțumesc. (IVRLA: 27)

În anumite contexte comunicative termenul, fixat în forma morfologică de vocativ, funcționează ca *interjecție secundară*, modificându-și încadrarea gramaticală⁹. Acesta pierde rolul de adresare sau de chemare, ca în situațiile când

⁶ Cf., pentru acest subiect, Dascălu Jinga sub tipar.

⁷ Cf., în acest sens, Manu Magda 2008.

⁸ Cf. *Surse*.

⁹ Cf. GALR 2008, I: 677 – „Substantivele care se pot converti în interjecții secundare se grupează în câteva clase semantice: nume de rudenie (mamă, măicuță, tată, frate, soră), substantive din sfera religioasă (Dumnezeu, Domn, drac, naiba, păcat), termeni de adresare frecvent folosiți (domn, nene), rar nume proprii (în componența locuțiunilor interjecționale *scârț, Marișo și tronc, Marghioalo*). [...] În marea lor majoritate, interjecțiile secundare se încadrează în subclasa interjecțiilor cu valoare emotivă/expresivă, putând avea o gamă largă de semnificații contextuale”.

este folosit cu sensul propriu, fiind utilizat în exprimarea unei *reacții emotive* („*Mamă!*” a dobândit valoare interjecțională în special datorită *conținutului său afectiv special*, desemnând numele celei mai apropiate persoane pe scara înrudirii)¹⁰. Diferența față de varianta substantivală este reflectată de *intonație*.¹¹

2.1.2 În calitate de interjecție secundară, „*Mamă!*” realizează enunțuri (nestructurate) *independente sintactic, prefațând sau încheind* (mai rar, regional) alte enunțuri pe care le completează afectiv. În mod prototipic, aceste enunțuri se asociază cu *sintaxa exclamativă*¹².

B: Mamă! ce minuțioși sînt și ce rapizi! (IVRLA: 55)

Țipa caii, mamă! (TDM III: 880)

Măcănea rațele, pă mal, mamă, pă Olt! (TDM I: 384)

Exclamațiile nominale, generate de formațiunea în discuție, însoțesc, cel mai adesea, *construcții exclamative (de tip „wh”)*¹³ conținând tipare sintactice caracterizate prin *prezența elementelor exclamative de gradare și de intensitate ale adjectivului sau ale adverbului*¹⁴. Respectivetele enunțuri includ, în primele poziții din șirurile sintagmatice, prin care se realizează, elemente exclamative de tipul:

– pronumele (adjectivul) *ce* urmat uneori de adverbul *mai*, de prepoziția *de* sau de amândouă:

Mamă, ce frig e !! – Poze haioase Animale – FunPub.net.(videos.funpub.net/poze-haioase/Animale/7356/Mama'+ce+frig+e+!!/ – 41k – 18 februarie 2009)

Mamă, ce de-a noapte! Am ajuns acasă pe întuneric, pe la 7 dimineața am adormit, m-am trezit la 6!!!... (menowwhos.blogspot.com/2007/11/mama-ce-de-noapte.html – 63k – 18 februarie 2009)

– adjectivul pronominal *cât* (singur sau urmat de prepoziția *de*)

Mama cât am de colindat!!!, Pagini personale, oracole, albume foto, găști, forum, chat, prieteni... și multe alte surprize! (www.prieteni.ro/pagini/album_foto_detaliu-mama_cat_am_de_colindat_-96941-688916 – 25 februarie 2009)

Mamă, cât de aproape a trecut! (www.libertatea.ro/stire/mama-cat-de-aproape-a-trecut-227793.html – 106k – 25 februarie 2009)

¹⁰ Trecerea acestor cuvinte în clasa interjecțiilor a fost facilitată de faptul că și în calitate de substantive, unele dintre ele au un oarecare conținut afectiv (mai ales cele care sunt nume de rudenie sau care aparțin sferei religioase). Termenii de adresare au căpătat valoare interjecțională prin frecvența lor folosire și prin accentuarea valorii afective în dauna celei denotative – fenomen care caracterizează interjecțiile secundare, în general.”(Cf., pentru acest subiect, GALR 2008, *Interjecția* 5.1.)

¹¹ „Caracterul de „enunțuri esențial exclamative” al interjecțiilor este în general marcat în plan suprasedimental”(GALR 2008, II: 969).

¹² Cf., în acest sens, Vișan 2001: 415–424.

¹³ Cf. Vișan 2002: 416. Autoarea face deosebire între *exclamații*, enunțuri cu o anumită forță ilocutionară expresivă, și *construcții exclamative*, propoziții putând fi definite ca atare în funcție de trăsăturile lor semantico-sintactice.

¹⁴ Vezi GALR 2008, I, *Interjecția* 4.1. și II, *Enunțul* 4.2.

– *unde, cum, unde nu*, conjuncția *că* (însoțită, în anumite construcții, de adverbul *mai*, situat la distanță față de conjuncția *că*)

Nicolae Guță - Mamă cum îmi merge capul – Trilulilu Audio Muzică (www.trilulilu.ro/kronnen/cb9889cf825eb – 115k – 25 februarie 2009)

2.2. Funcții comunicative

Funcțiile comunicative ale termenului sunt *o expresie a gradului de angajare* al locutorului în actul comunicativ exprimat prin construcția exclamativă pe care, de regulă, o prefățează.

Mecanismul *intensificării* are două componente (una explicită și una implicită):

– *adresarea directă*, realizată prin apel la alocutivul „*Mamă!*” (numele celei mai apropiate ființe)¹⁵ conținută în exclamația nominală;

– implicarea unui *martor subiectiv* în aprecierea conținută în construcția exclamativă care succede exclamației nominale și implicarea unui act lingvistic de *prezentare* (*uite!*);

2.2.1. Dramatizarea

Apelul la formele discursului adresat, în *redarea comunicării directe*, este specific oralității populare și colocviale (a se vedea repertoriul tradițional al mărcilor discursului adresat conținând: *vocativul termenilor și formulelor de adresare, alocutive fatice și conative interjecționale, prezentative*).

La ora actuală, în virtutea corespondenței nemijlocite cu realitatea, publicistica, în special *discursul publicitar*, are, frecvent, *structură dialogată*. În acest context, sunt utilizate *tehnici retorice convenționalizate* (între care *exclamația adresată* deține un rol privilegiat). În triunghiul conversațional *jurnalist/emițător – personaj/interlocutor – lector*, jurnalistul (prin elemente discursive) organizează și regizează discuția, asigură o atmosferă favorabilă comunicării, *prefigurând un dialog cu un potențial receptor*, iar cititorului îi revine un rol activ în crearea semnificațiilor.

„Grație expunerii adresate, destinatarul încetează a fi o entitate abstractă, virtuală, devenind parte integrantă a unei construcții dialogale, în care i se atribuie rolul de confident, dar și de coparticipant la formarea textului”¹⁶.

Formula în discuție, considerată de succes, este preluată foarte frecvent în formularea *titlurilor* publicistice (ca să nu mai vorbim despre titluri de *albume muzicale folclorice* sau albume conținând *manele*, unde prezența acestor structuri este de așteptat), în cele mai variate cotidiene (chiar dintre cele serioase):

¹⁵ Structuri asemănătoare prezintă interjecțiile secundare de tipul „*Doamne!*”, „*Doamne Dumnezeule!*” etc.

¹⁶ Cvasnii Cătănescu 2006: 75.

Mamă, ce fericit sunt! – *Cotidianul. Mamă, ce fericit sunt! 09 Ian 2007. Costi Rogozanu* (www.cotidianul.ro/mama_ce_fericit_sint-20314.html - 119k)

Mamă ce foame îi e! – *Libertatea.ro*

12 Ian 2009... *Um hamster se chinuie să mănânce un morcov.* (www.libertatea.ro/stire/ video-amuzant-mama-ce-foame-ii-e-226470.html - 80k -)

Mamă, ce le-au tras-o! – *Presa regională 2007 – HotNews.ro*

După trei tentative nereușite, la a patra convocare pentru constituirea noului Consiliu Județean s-au prezentat toți aleșii valizi, respectiv 34 din 3... (www.hotnews.ro/stiri-presa_regionala_arhiva-1739322-mama-tras.htm – 52k)

Adevărul – Mamă, ce cald e!

Asta-i mai ceva ca fenomenul de încălzire globală, își pasează sticla de votcă populară personajele unei reclame în curs. Vedem astfel că schimbarea... (www.adevarul.ro/articole/2007/mama-ce-cald-e.html – 86k)

2.2.2. Focalizarea

Formațiunea „*Mamă!*” contribuie la reliefaarea sensului enunțului pe care îl prefațează, funcționând ca *operator de focalizare* (prin asocierea tiparului melodic exclamativ, emfatic, cu anumite *tipare relevante din punct de vedere semantico-sintactic*)¹⁷.

2.2.3. Gradarea

Enunțurile nominale exclamative, expresii ale reacției emotiv-afective a emițătorului, prin mărcile lexicale specifice exclamației (de tip „*wh*”), amintite mai sus, „semnalează și un anumit tip de *construcție a superlativului*, căruia, în plan retoric, îi corespunde *hiperbola, ca trop al emfazei și al insistenței*”¹⁸.

Sintagmele cuprinzând *substantive* pot căpăta *sens superlativ*, când sunt pronunțate cu *intonație de suspensie însoțită de lungirea vocalelor*¹⁹.

Termenul, de care ne ocupăm are funcția unui asemenea *operator de gradare*:

B: Mamă, ce minuțioși sînt și ce rapizi! (IVRLA: 55)

Mamă, cât de aproape a trecut! – *Libertatea.ro*

Sute de oameni au rămas înmărmuriți când avioanele au zburat razant pe deasupra lor. Incredibil sau nu, turiștii dau năvală pe Insula Saint Martin... (www.libertatea.ro/stire/mama-cat-de-aproape-a-trecut-227793.html – 106k)

Adesea formațiunea „*Mamă!*” (cu varianta populară „*Maică!*” sau varianta împrumutată „*Mamma mia!*”) intră în *combinație cu alte exclamații nominale*

¹⁷ Cf. GALR 2008, II: *Intonația* 1.5.

¹⁸ Cvasnii Cătănescu 2006: 20.

¹⁹ Cf. GALR 2008, II: 967.

(unele dintre acestea *expresii frazeologice cu caracter exclamativ*), creând sensuri superlative de maximă intensitate afectivă²⁰:

– intensificarea prin *repetiție*²¹:

– repetiții identice:

E distracție – Mamă, mamă ce mai mamă! – Filmulețe, Imagini, Muzică ...

Video haioase, videoclipuri, clipuri funny, haioase și amuzante. Filme, reclame, imagini și audio pentru site-ul sau blog-ul tău. (www.edistractie.ro/media/712/Mama-mama-ce-mai-mama.html – 25k)

– repetiții modificate:

Maică, măicuța mea! Nu mai dorm la noapte de frica quasarului. ... Re: Maică, maicuța mea! La 2008-04-09 15:56:06, M_D_L a scris: ... (www.ziua.ro/f.php?f=news&data=2008-04-09&thread=5480&id=9471 – 34k)

Maică, măicuță, iar țigăneala aia! Doamne, Dumnezeu, dar despre ROMÂNII nu vrea nimeni să facă o telenovelă, sau țiganii ne-au asimilat deja 100%? ... (www.cotidianul.ro/cel_mai_costisitor_decor_pentru_continuarea_la_inima_de_tigan-51408.html – 105k)

– în combinația cu alte exclamații nominale (sau determinanți):

Intram până la brâu în zăpadă, iar la școală ne împărțeam în două echipe și ridicam cetăți de zăpadă și apoi ce lupte porneam, măicuță Doamne. ... (lungudiana.wordpress.com/2008/12/24/si-ninga-zapada-ne-ngroape/ – 37k)

Olanda 3-0 Italia – MAMMA MIA ce bătaie au luat, posted by Florian. (www.sportm.ro/Fotbal-international/EURO-2008/olanda-italia.html – 38k).

3. CONCLUZII

(a) În paginile precedente, am semnalat (prin consemnarea unor valori pragmatice ale exclamației nominale „*Mamă!*”) câteva dintre tendințele înregistrate în limba română actuală, datorate, în mare măsură, fenomenelor *de spargere a vechilor tipare de comunicare și instaurare a unor noi convenții comunicative* (amalgam de modele *globale și locale*).

(b) Formațiunile lingvistice, *de tipul celei descrise* în lucrarea de față, aparținând categoriei *alocutivelor*, sunt deosebit de frecvente în uzul românei

²⁰ „Se știe că exprimarea superlativului, ca act tipic al implicării afective a vorbitorului, dispune în orice limbă de mijloace expresive variate, care depășesc cu mult limitele formelor gramaticalizate. Pentru limba română au fost de mult semnalate și descrise mijloace precum *lungirile de sunete, repetiția, folosirea unor construcții cu elemente lexicale expresive* (uneori cu sens dezagreabil: *groaznic de frumoasă*), *cu substantive adverbializate (frumoasă foc)*, *cu propoziții consecutive tipice (frumoasă de pică)* etc.” (Zafiu 2001: 245)

²¹ GALR 2008, II: 778–779.

actuale. Textele recente înregistrează o *schimbare de registru* în utilizarea indicilor alocutivi examinați, evidențiind prezența *alocutivelor*, specifice comunicării familiare, și în *registru standard al exprimării*, atât în comunicarea orală, cât și în cea scrisă.

(c) Prin utilizare repetată, cu anumite valori, în contexte identice, aceste formațiuni tind să se *pragmatizeze* devenind *mărci comunicative* (de *intensificare*, *focalizare*, *gradare*).

(d) Fenomenele semnalate impun cercetării științifice stabilirea/revizuirea poziției unor elemente în ansamblul sistemului lingvistic românesc actual (*identificarea direcției de reorganizare a sistemului*).

SURSE

- CORV = Dascălu Jinga, L., *Corpus de română vorbită. Eșantioane (CORV)*, București, Oscar Print, 2002.
- IVRLA = Ionescu Ruxăndoiu, L. (coord.), *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie*, Editura Universității din București, 2002.
- TDM I = *Texte dialectale Muntenia I*, publicate sub conducerea lui Boris Cazacu, de G. Ghiculete, P. Lăzărescu, M. Marin, B. Marinescu, R. Pană, M. Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1973.
- TDM II = *Texte dialectale Muntenia II*, publicate sub redacția lui B. Cazacu, de P. Lăzărescu, M. Marin, B. Marinescu, V. Neagoe, R. Pană și M. Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1975.
- TDM III = *Texte dialectale Muntenia III*, publicate de Costin Bratu *et alii*, București, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, 1976/1987.
- TDO = *Texte dialectale Oltenia*, publicate sub redacția lui B. Cazacu, de C. Coșuț, G. Ghiculete, M. Mărdărescu, V. Șuteu și M. Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1967.
- Internet

BIBLIOGRAFIE

- Chelaru Murăruș 2006 = Oana Chelaru Murăruș, *Limba română de azi: fals decalog*, în „Dilema veche”, III, nr. 108, 17 februarie.
- Cvasnii Cătănescu 2006 = Maria Cvasnii Cătănescu, *Retorică publicistică. De la paratext la text*, Editura Universității din București.
- Dascălu Jinga sub tipar = Laurenția Dascălu Jinga, *Structuri clișeizate din discursul politic actual*, în: Gabriela Pană Dindelegan (coord.) *Dinamica limbii române actuale – aspecte gramaticale și discursive*. București, Editura Academiei Române (sub tipar).
- Dostie 2004 = Gaétane Dostie, *Pragmaticalisation et marqueurs discursifs*, Bruxelles, De Boeck, Duculot.
- DSL 2001 = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, 2001.
- GALR 2008 = *Gramatica limbii române*, I–II, București, Editura Academiei Române, tiraj nou, revizuit, 2008.
- Magda (Manu) 2004 = Margareta (Manu) Magda, *Structuri macro-argumentative în dialogul social românesc actual*, în vol. *Tradiție și inovație în studiul limbii române, Actele celui de al 3-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, coord. Gabriela Pană Dindelegan., București, 449–459.

- Manu Magda 2005a = Margareta Manu Magda, *Suporturi verbale ale „tipului vocativ” în limba română actuală* în *Direcții încercetarea lingvistică actuală. In memoriam Magdalena Vulpe*, Editura Universității din Ploiești, 101–117.
- Manu Magda 2005b = Margareta Manu Magda, *Considerații referitoare la limba română actuală vorbită* în Pană Dindelegan, G. (coord.) *Limba română – structură și funcționare*, Editura Universității din București.
- Manu Magda 2007 = Margareta Manu Magda, *Dialogul în comunități plurilingve: aspecte ale comportamentului mediatic alocutiv (exemplul României)*, în: C. Beciu, N. Perpelea (eds.), *Europa și spațiul public. Practici comunicaționale. Reprezentări. Climat emoțional*, București, Editura Academiei Române, 62–102.
- Manu Magda sub tipar = Margareta Manu Magda, *Indici de alocutivitate în limba română actuală*, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Dinamica limbii române actuale – aspecte gramaticale și discursive*, sub tipar la Editura Academiei Române, 2009.
- Pană Dindelegan 2002 = Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Editura Universității din București.
- Șerbănescu 2002 = Andra Șerbănescu, *Repere de contextualizare în discursul publicistic românesc*, în Pană Dindelegan, 2002: 363–399.
- Vișan 2002 = Ruxandra Vișan, *Observații asupra sintaxei exclamativelor cu ce, de ce, cât și cum în română*, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Perspective actuale în studiul limbii române: actele colocviului Catedrei de limba română, 22–23 noiembrie 2001*, București, Editura Universității din București, 415–425.
- Zafiu 2001 = Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București.
- Zafiu 2002 = Rodica Zafiu, *Mărci ale oralității în limbajul jurnalistic actual*, în Pană Dindelegan 2002, 399–430.

A GRAMMATICALIZED ALLOCUTIVE IN THE ROMANIAN LANGUAGE: “MAMĂ!”

(Abstract)

The paper, in line with the trend which continues the reconsideration of the Romanian allocutives position in the present communication context, analyzes the pragmatic values of an allocutivity index type which realizes the *affective intensifying operation* (“Mamă!”).

In some communicative contexts, this word, in the vocative morphological form, acts as a secondary interjection, changing its grammatical quality. This way it loses the addressing or calling role, played in those situations when the word is used with its own meaning, expressing instead an emotional reaction. “Mamă!” got the interjectional value especially because of its special affective content. The difference against the noun version is introduced through *intonation*.

The paper follows, based on examples taken from *spoken language corpora* (CORV, IVRLA), but also from *Internet* originating texts, the process which, through repeated occurrences in identical contexts, leads to the *pragmatisation* of the studied word, which becomes a *linguistic marker*.

Cuvinte-cheie: alocutiv, gramaticalizare, valoare pragmatică, intonație, mărci comunicative.

Keywords: allocutive, grammaticalization, pragmatic value, intonation, communicative markers.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*